

KONVERENTS „JUHAN VIIDING, EESTI LUULETAJA”

Kevadel mõeldi Tartus Juhan Viidingu 60. sünniaastapäeva tähistamisele, mille põhjusel jäid suurpidustused siis ära ning uue kuju saanud mõtted tehti teoks suve lõpus, 29. ja 30. augustil. Võib-olla ongi hea, et nii läks, ja mitte ainult sellepärast, et juubelijuttude retoorikat jäi selle võrra vähemaks. Muutunud aeg võimaldas kõike paremini ette valmistada ning ühitada kolme olulist sündmust: konverentsi, Juhan Viidingule pühendatud näitust ja Mari Tarandi raamatu ilmumist. Raamatut esitles kirjastus Ilmamaa koos autoriga 29. augustil. Esitlus toimus TÜ raamatukogus konverentsi „Juhan Viiding, eesti luuletaja” raames, ettekanded jätkusid järgmisel päeval Tartu Kirjanduse Majas. Konverentsi korraldajad Marin Laak, Marja Unt, Aare Pilv, Kristina Pajut esindasid seekord Eesti Kirjanike Liitu, Eesti Kirjanduse Seltsi, Eesti Kirjandusmuuseumi ja TÜ raamatukogu.

Konverentsi pealkiri sai inspiratsiooni Juhan Viidingu kogus „Täna ja

palun” ilmunud luuletusest „Esimene leebe päev sel aastal”. Esinejad rääkisid küll sellest raamatust vähem kui varasematest Jüri Üdi nime all ilmunud töödest, kuid lihtne teemapiirang aitas paremini raamistada suurürituse mõõtetesse pürgivat ettevõtmist. Nii tulid ettekannetes välja kaks peamist kontsentrit: Juhan Viidingu ja/või Jüri Üdi luule ning Juhan Viidingu isik. Kolmanda keskme lisasid mõned kirjandusloolist tausta kaardistavad esinemised. Keskendumispunkte saanuks ka rohkem olla, kuid siis oleks ilmselt hakanud laiali valguma see vaimne ruum, milles jutud ja arupidamised kahe päeva jooksul liikusid.

Juhan Viidingu isikule keskenduvad ettekanded olid koondatud kava alguses ja need saavutasid piduliku haripunkti Mari Tarandi mälestusteraamatu „Ajapildi sees. Lapsepõlv Juhaniaga” esitlusega. Raamatu alguses esitab Tarand kõhklusi, mis tal valitud vaatenurga puhul olid. Nii raamatus kui ka

esitlusel peetud kõnes on neid kõhklusid edukalt hajutatud ja biograafilis-mälestuslik lähenemine saanud veenvat õigustust.

Isikuloolist aspekti silmas pidades oli kutsutud konverentsi avaesinejaks Elo Viiding, kuid tema ettekanne „Juhan Viidingu eitamine” põikas mälestustesse vaid paaril korral. Tegemist oli käsitlusega, mis asus kolmest mainitud kontsentrist natuke eraldi, kuigi mitte lahus: esineja liikus enam-vähem sellel metatasandil, mis tahab analüüsida isiku- ja tekstikesksete ning taustalooliste käsitluste tagamaid. Elo Viiding visandas oma jutus üheksa lugejatüüpi, mis võiksid Juhan Viidingu retseptisioonis silma paista. Arutluskäik läks liikvele Hasso Krulli järelsõnast Jüri Üdi ja Juhan Viidingu „Kogutud luuletustele”, see kirjutis leidiski Üdi-Viidingut ümbritsevate metatekstide seast kõige rohkem viitamist.

Juhan Viidingust kui inimesest rääkisid Rein Ruutsoo ja Mihkel Kaevats. Ruutsoo köitis kuulajaid huvitavate ja mõnel juhul ka anekdootlike seikadega noore Viidingu elust, käsitlusele andis ometi väärka ilme sotsiaalteadlase treenitud nägemisvõime ning oskus tõlgendada inimkoosluste toimimise eripärasid. Noortekamp, kus Ruutsoo ja Viiding 1960. aastatel jölkusid, sai selle jutu järgi erilise iseloomuga esiteks seetõttu, et tegemist oli koolisüsteemi poolt kõrvale praagitud luuseritega, teisest küljest rõhutas Ruutsoo perekondliku tausta tähtsust ja seda head kesk-konda, mida pakkus maja Tallinnas aadressil Harju 1. Ainus küsimus, mis pärastises diskussioonis lahendamata jäi, oli see, kes ikkagi kunagisest kambast sai endale esimesed teksased. Rein Ruutsoo väitel sai Viiding, Joel Sanga väitel sai Ruutsoo ise. Mihkel Kaevatsi ettekanne oli edasiarendus kunagisest seminaritööst, mille jaoks oli ta teinud intervjuusid Juhan Viidingut tundnud inimestega. Kui Ruutsoo esinemisele

tuli kasuks see, et ta Viidingut tundis, siis kasu tõusis ka sellest, et Kaevats Viidingut peaaegu ei tundnud: lähenemine oli selle võrra objektiveerivam ja paremini sai ka kõrvutada kõike seda, mida mäletajad mäletada tahavad ja oskavad.

Juhan Viiding inimesena sai ajuti mõtisklemisaineks ka mõnel teisel esinejal (Doris Kareval, Joel Sangal jmt), kuid kõik ülejäänud peale Tarandi, Ruutsoo ja Kaevatsi rääkisid ikkagi eeskätt kas kirjanduslikest tekstidest või neid ümbritsevast kultuurikontekstist. Tekstianalüütiliste arutluste sarja juhatas reedesel pärastlõunal sisse Hasso Krull, kes luges päris lähedalt Üdi luuletust „Kui lapsena televisioonis”. Krull oli leidnud uue tõlgendusvõimaluse pärast seda, kui ta oli süvenenud Marshall McLuhani raamatusse „Understanding Media”. Suures osas kujutaski ettekanne endast luuletuse tõlgendamist, kuid samas kasvas sellest välja ka suurema haardega üldistusi, mis puudutasid eriti televisiooni tulekuga kaasnenud suurt kultuurimuutust ning tõsiasi, et Viiding elas selle muutuse kaasa.

Andres Langemets oli leidnud pika aja tagant üles oma käsitluse Juhan Viidingu luule kohta ning arendas seda konverentsil edasi. Ettekanne tegeles palju poeetikaalaste küsimustega, kuid siingi leidis märksõnu ja tõsiasi (pausid luules jm), mis aitavad liikuda laiemasse ringi. Poeetikaalaste küsimuste sügavikku sukeldus Arne Merilai ettekanne „Üdi siirdamine”, mis sai jätkuks tema varasematele siiret käsitlevatele uurimustele, eriti otsest artiklile „Sisesiire. Ene Mihkelsoni poeetikast”. Ometi ei jäänud ka Merilai kitsalt tehniliste küsimuste juurde, sest vorm ja sisu on alati seotud ning lisaks paistab Üdile-Viidingule eriti iseloomulik olevat nn semantiline siire. Siinkirjutaja ettekanne käsitles Jüri Üdi luulet ning põhiküsimuseks kuju-

nes, kas üdiliku luulemenetluse suure liikuvuse ja „tasapindsuse” juures võiks siiski leida ka selliseid väärtusi, mis on seal suhteliselt liikumatud ja mis saaksid olla hierarhilise väärtussüsteemi ehituskivid. Paistab nii, et neid väärtusi leidub ja nende selgemate ilmingute seas on militarismi eitus ja individuaalstliku esteedi positsiooni jaatus.

Esimese päeva esinejatest oli luuletekstide suhtes tähelepanelik ka Doris Kareva. Tema „Tühi tool” oli kogu konverentsil räägitud juttudest kõige terviklikum ja poeetiliselt väljapeetum. Teisel päeval pakkusid detailitundlikke käsitlusi Joel Sang ja Laura-Madleen Vaarik. Mõlemad esinesid kaasahaaravalt ja vaatlesid Üdi nn Krauklise luuletusi, kuid tegid seda kumbki üsna erineval viisil. Sang võrdles Üdi loodud Krauklist ning Andrus Kivirähki Ivan Oravat ning arutles põhjalikumalt iroonia ja keelekasutuse üle. Ettekande alguses sai plaadilt kuulda ka Viidingu häält, lõpuks jäi asjale teoreetilist kaalu lisama Ludwig Wittgensteini tekst M. A. Nummineni esituses. Vaarik lähenes luulele seda laadi psühhoanalüütilisest vaatevinklist, mida esindavad Jacques Lacani tööd. Lähemalt olid vaatluse all neli luuletust Krauklise sarjast: „Krauklis”, „Sodimine”, „Pikk maja suitsus leekides kes märkab” ja „Anonüümse daami Krauklise-eleegia”. Ettekanne algas küsimusega „Mis on Krauklis?” ja lõpuks jõuti neljanda luuletuse juures välja selleni, et Krauklis on avastatud sümptom.

Kultuuritaustu avavaid käsitlusi sai konverentsil kuulda Kersti Undilt, Marja Undilt ning Jaan Kivistikult. Püstitatud eesmärgid olid jälle erinevad: Kersti Unt avas põhjalikumalt ajajärgu (eriti 1960. aastate lõpu ja 1970. aastate) kultuuriühustiku üldisi tunnusmärke ja eriti neid, mis avaldusid *underground*-kultuuris. Jüri Üdi tekste on ka käsikirjalistes almanahhides, mõnel juhul on autorsus kindel, aga

mõnel juhul vajatakse veel edaspidistki uurimist, et selgitada, kas Üdi pseudo-nüümi on kasutanud ainult Juhan Viiding või veel keegi. Marja Unt fookuseeris tähelepanu 1970. ja 1980. aastate luulekäsitlustele, neis avalduvatele tendentsidele ja sellele, millise ilme saab kriitikas Üdi ja Viidingu luule. Jaan Kivistik rääkis Üdi fenomenist ja selle tähtsusest ning esitas oma nägemuse sellest, kuidas Üdi fenomeni ja XVIII sajandi sentimentalismi vahel võiks olla otsene paralleel. Kivistiku meelest esindavad mõlemad nähtused „eeskuju-likku tundmist” kultuurisituatsioonis, kus on hakanud lagunema suured ideoloogiad.

Konverentsi jooksul kujunes kõige järjekindlamaks spontaanseks sõnavõtjaks luuletaja Hando Runnel, kes jõudis ka ülestunnistuseni, et nii Runneli kui Üdi tähendusrikkuse üks tahke tulenes 1970. aastate kirjanduses sellest, et nende tekstid olid labasemad kui eelmiste kümnendite tekstid – ja just sellistest luuletustest said laulud. Küllap on selge, et ükski selline üldistus ei saa lõpuni seletada Üdi värsside mõju või seda, kuidas inimesed ikka ja jälle kirjaniku isikliku võlu külge kinni on jäänud. Kuidas siis ikkagi Runneli labasuse-juttu päriselt kokku panna juttudega Viidingust kui esteedist? Kuidas ikkagi peaksid kokku sobima Lacani ja Lange-metsa teoreetilised lähtepunktid? Kes ikkagi sai esimesed teksased Tallinnas? On aga kahtlemata tore, et vastamata küsimusi ja ergastavaid vastuolusid konverentsi käigus tekkis ning samas polnud näha, et need vastuolud suuri tülisid oleks algatanud. Luuletaja sõnadega öeldes „kõik oli natukene hästi õnnestunud”. Vähe sellest: võib isegi ilma ironiata tunnustada, et konverents läks korda, tavaliselt nii hästi ei lähe.

MART VELSKER